

PROROCKÉ KNIHY

1 PROROCI A PROROCTVÍ

Hebrejský výraz *naví* souvisí se slovesem volat (nelze určit zda ve významu aktivním či pasivním), řecký výraz *profétés* (srov. čes. pro-rok) – ten, kdo mluví „před“ (ve významu jak časovém tak i prostorovém).

V Bibli označuje výraz „prorok“ toho, kdo mluví jménem někoho jiného – ve vztahu mezi lidmi (srov. Ex 6,30-7,2), ale především jako „ústa“ Hospodinova (srov. častou uvozovací větu: „Tak praví Hospodin“). V první řadě promlouvá ke svým současníkům (morální a náboženský apel), což ovšem s sebou nese i ohlášení budoucích událostí podle reakce posluchačů (přísliby v případě splnění, tresty v případě nesplnění).

Podobné jevy se vyskytují u pohanských národů – věštba, vázaná zpravidla na určité místo (Siwa-Amon, Dodona, Delfy) a spojená s vnějšími úkazy (šustění dubu, let ptáků apod.), podávala v náznaku božskou vůli ohledně individuálního lidského jednání (tazatel chtěl jen zjistit, jak realizovat své plány a vyhnout se překážkám, příp. božstvo usmířit).

Věštby bylo třeba interpretovat – v tom spočíval úkol proroků jako specialistů (vykladačů božských znamení). Věštby pouze odpovídaly na otázky (nešlo o vlastní iniciativu věštících); naproti tomu u biblického proctví vychází iniciativa od Boha – ten povolává proroka, aby tlumočil jeho vůli, která má být pro jednání lidí vnitřně motivující.

Praktikování věštby je zmiňováno též ve SZ, jak u cizích národů (srov. Ez 21,26), tak i v Izraeli (přes Boží zákaz). Význační proroci bývali v raném období nazýváni „vidoucí“ resp. „muži Boží“ (Eliáš, Elizeus). Vyskytovaly se rovněž skupiny nápadné svou exaltovaností – prorokování ve vytržení spojeném s hudbou a tancem.

Období klasických izraelských proroků zahrnuje zpočátku proroky působící na královském dvoře jako rádci králů v náboženských věcech – mohli být Bohem inspirováni, občas krále kárali, ale většinou mu spíše lichotili, jelikož byli na něm závislí. Po roce 750 začíná období proroků píšících, kteří se obraceli na celý národ.

Jejich prvořadým úkolem bylo kázat. Základním literárním druhem je poselství, ale používají i dalších (např. pohřební píseň, podobenství). Tyto výroky seskupuje buď sám prorok nebo jeho žáci do sbírek sjednocených časově nebo tématicky. Zapsané prorocké texty jsou určeny pro budoucí generace – ty je také aktualizují a doplňují ve světle nových situací.

Proroci dostávají vnuknutí artikulovaná slovy, ale i vize (většinou symbolického charakteru) a sami také svým životním údělem (např. Ozeáš) a svými gesty (např. Ezechiel) symbolicky vyjadřují to, co hlásají. Rozdělení píšících proroků na velké a malé se vztahuje na rozsah jejich spisů, nikoli na jejich význam.

1.1 Proroci – Hebrejský kánon

Hebrejský kánon Dělí Proroky (*neviím*) na dřívější (*rišoním*) a pozdější (*acharónim*). Celá sbírka Proroků přitom představuje „komentář“ a aktualizaci Tóry. V hebrejských kodexech Písma bývá umístěna za Tóru (*Ketúvím* – Spisy následují až po Prorocích). Proroci mají připomínat Zákon a vybízet k dodržování smlouvy.

a) Dřívější proroci

Proč jsou knihy Joz, Sd, Sam a Král považovány za proroky?

- Podle tradice Talmudu byly sepsány proroky: Jozue byl chápán jako nástupce Mojžíše, prorok a zprostředkovatel Božího slova (srov. Sir 46,1); Sd a Sam podle tradice sepsal Samuel, Král zase Jeremiáš.
- Vystupují v nich proroci: Nátan (srov. 2 Sam 7,4 atd.), Eliáš (srov. 1 Král 17-22), Elizeus (2 Král 2-8), Izaiáš (srov. 2 Král 18-20) aj.

- Teologický důvod: dějiny se naplňují podle výroků proroků (srov. 2 Sam 7,13 a 1 Král 8,20).

b) Pozdější proroci

- Patří sem Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, „kniha 12 proroků“.
- Již v době Sirachovce je sbírka ujasněná (srov. postupné zmínky v Sir 48,22nn; 49,6n; 49,8nn; 49,10).

1.2 Charakteristiky prorockých knih a jejich „makrostruktura“

Každý poctivý čtenář prorockých knih si dříve nebo později všimne, že tyto knihy nejsou příliš „čtivé“. Zpravidla postrádají nějaký jasně prokazatelný řád a jsou časově neuspořádané. Navíc se v nich nezdá opakovat různá témata. Jak si tuto nepřehlednost vysvětlit? K nejjednoduššímu vysvětlení dojdeme, když připustíme, že určité knihy jsou výsledkem i několikerého redakčního přepracování.

Podíváme-li se na nějakou prorockou knihu v jejím celku, můžeme si navzdory výše zmíněné složitosti všimnout zajímavé věci. Zatímco **začátek prorockých knih** obsahuje zpravidla negativní proroctví (texty o **soudu, varování, výhružky**), **druhá část knih** (či jejich závěr) představuje spíše texty o **spáse, útěše a naději**. Rozvržení látky, při kterém se přechází od negativního k pozitivnímu, se říká „**eschatologické schéma**“. Např. Iz 1-39 obsahuje převážně texty negativního tónu, Iz 40-66 oproti tomu převážně proroctví pozitivní.

2 IZAIÁŠ

2.1 Osobnost a kniha

Prorok, jehož jméno značí „Hospodin je spása“, pocházel z Jeruzaléma, z urozeného rodu, narodil se kolem roku 765. Jeho působení trvalo zhruba do konce 8. stol., ale týkalo se jen některých kritických momentů, mezi nimiž nemáme o něm žádné zprávy.

Izaiáš byl povolán za proroka v roce 740. V této 1. fázi kritizuje rozmařilost obyvatel obou království, která bude potrestána (kap. 1-5). V období syrsko-efraimské války (kolem r. 735) varuje před spojenectvím s protiasyrskou koalicí, povzbuzuje k důvěře v Boha (kap. 1-6). Kolem roku 724 ohlašuje brzký zánik Samaří (kap. 28). Do začátku vlády Ezechiášovy (asi r. 716) spadají výroky proti národům (kap. 13-23). Nezdařené Sancheribovo tažení proti Jeruzalému roku 701 je vylíčeno v kap. 36-39.

Přímé Izaiášovo autorství je sporné. Lze je např. s jistotou vyloučit u biografické části (kap. 36-39). Rovněž 2 tzv. apokalypsy jsou pozdějšího data. Důležitá byla jeho kázání (symbolické činy jsou u něj vzácné, svým synům však dává symbolická jména).

Struktura spisu zahrnujícího Iz 1-39:

1-12	prorocké výroky o Božím lidu (uspořádání dle schématu: na jedné straně <i>poukázání na hřích a ohlášení katastrofy pro Judsko a Jeruzalém</i> , na druhé straně <i>oznámení obnovy Judska a Jeruzaléma</i>)
13-23	výhružné prorocké výroky o/proti jednotlivým cizím národům
24-27	tzv. „(velká) Izaiášova apokalypsa“
28-33	sbírka „běda“
34-35	tzv. „(malá) Izaiášova apokalypsa“
36-39	historický dovětek – vyprávění o záchraně Jeruzaléma a uzdravení Chizkijáše

Základní témata:

obhajoba Božího práva (kritika útlaku chudých), vyvolení Siónu, proti němuž marně útočí cizí národy; Boží svatost a transcendence jako *mysterium tremendum*; spása přicházející od Hospodina vyžaduje nespolehat na lidské prostředky, ale mít víru; mesianismus vázaný na davidovskou linii, vrcholící v budoucím ideálním Potomku.

Z literárního hlediska je Izaiáš geniálním básníkem – užívá velmi působivých obrazů, dovede v hutné zkratce spojit konkrétnost se vznešeností.

Významné texty k přečtení:

- Iz 2,1-5: výstup národů do Jeruzaléma
- Iz 5,1-7: Píseň o vinici
- Iz 6,1-13: vidění Hospodina
- Iz 7,10-17.18-25: znamení Emmanuel.
- Iz 9,1-6: světlo a narozené dítě
- Iz 11,1-9: proutek duch Hospodinův
- Iz 36-39: asyrská invaze

2.2 Deuteroizaiáš

Anonymní prorok útěchy (srov. Iz 40,1), který byl aktivní ke konci babylónského zajetí. Jeho spis byl přiřazen k Izaiášovu, jelikož patří k jeho duchovním dědicům. Odlišen od Izaiáše v 18. stol. Döderleinem – zahrnuje kap. 40-55. Rozdíly jsou rázu stylistického i obsahového (rozvláčnější, méně konkrétní, s apologetickým zaměřením) – zmínka o Kýrovi předpokládá 2. pol. 6. stol.

Struktura Deutero-Izaiáše je značně složitá. Snad lze předpokládat dvojitou inkluzi (rámec) v úvodních a závěrečných verších: a) nový exodus (srov. 40,3-5.9-11 a 55,12-13); b) účinnost Božího slova (40,5-8 a 55,10-11). V povšechném dělení je možné celkem dobře rozlišit kap. 40-48 a 49-55:

40,1-11	prolog
40,12-48,22	proroctví se týkají Jakuba – Izraele a jejich dominantním tématem je pád Babylónu a návrat ze zajetí, který je líčený jako nový exodus, slavnější než byl první (Hospodin sám je povede) – tradice blízká severu.
49,1-55,9	proroctví se týkají Jeruzaléma a Siónu (tradice příznačná pro jih) a jejich dominantním tématem je stvoření jako vytržení z nicoty (širší základna pro naděje zajatců a současně polemika s babylónskými kosmogonickými mýty)
55,10-13	Epilog

2.3 Služebník Hospodinův

Služebník Hospodinův je protagonista 4 zpěvů, které původně asi tvořily jednotný text, avšak později byly rozděleny a včleněny do Deuteroizaiáše (Duhmova teorie z konce 19. stol.). Jejich začátek je vždy zřetelný, konec 1. a 3. je nejistý – 42,1-4 (9); 49,1-6; 50,4-9 (11); 52,13-53,12. Autorem je snad Deuteroizaiáš sám, který tyto zpěvy do textu vložil sám nebo jeho žáci.

Služebník Hospodinův je Bohem vyvolený, obdařený jeho Duchem, poslaný k Izraeli i k jiným národům hlásat právo. Narazí přitom na odpor, ale jeho utrpení a smrt mají spasitelnou hodnotu. Titul Hospodinův služebník není nový ani ojedinělý ve SZ. Témata zpěvů (např. monoteismus, obrácení národů) souvisejí s obsahem zbytku knihy.

Různé výklady odpovídají na otázku, kdo je Hospodinův služebník – výklad kolektivní ho ztotožňuje s Izraelem nebo alespoň s jeho ideální částí, výklady individuální za ním vidí buď historickou osobnost (Jeremiáš, Deuteroizaiáš) nebo osobnost eschatologickou (nesoucí rysy někoho z minulosti). Nejpravděpodobnější je spojení kolektivního a individuálního aspektu – korporativní osobnost (jedinec zastupující společenství).

Překvapivým prvkem těchto zpěvů je převrat v běžném chápání lidských hodnot a Božího vyvolení: oproti samozřejmému úspěchu spravedlivého zde navenek spravedlivý ztroskotá, ale právě tím splní svůj úkol (nikoli jako trest za své hříchy, nýbrž jako ospravedlnění mnohých). Tyto texty přijatelně vysvětlují pohoršlivý charakter Ježíšovy smrti, ačkoli NZ výslovně Ježíše se Služebníkem neztotožňuje (výjimku tvoří např. citace Iz 53,4 v Mt 8,17). Často zmiňovaný Syn člověka však má jeho rysy.

Významné texty k přečtení:

- Iz 40,1-11: „Těšte můj lid!“

- Hospodinův služebník:
  - Iz 42,1-4 (9);
  - Iz 49,1-6;
  - Iz 50,4-9 (11);
  - Iz 52,13-53,12;
- Iz 55,8-11: o účinnosti Božího slova

2.4 Tritoizaiáš

B. Duhm (1892) oddělil kap. 56-66 od Deuteroizaiáše a přisoudil je neznámému prorokovi označovanému jako Tritoizaiáš. Zdá se, že jde o sbírku různých prorockých výroků pocházejících od více autorů a z různých období, převážně však z první doby po návratu ze zajetí (někde předpokládají chrám dosud neobnovený, jinde již obnovený).

Iz 56-66 vypovídá o zaslíbení vnitřního obnovení jeruzalémského společenství a jeho vztahu k národům. V Iz 56,1 programově uvedené dvojice slov „právo – spravedlnost“ a „záchrana – spravedlnost“ jsou předmětem projednání v Iz 56,1-63,6. Texty v Iz 63,7-66,24 jsou upořádány podle dvojí metafory „otec – matka“, jež je vztažena na Boha.

I.	spravedlnost - právo; záchrana – spravedlnost: 56,1-63,6
1.	právo a spravedlnost: 56,1-59,15 pomsta jako spravedlnost a záchrana: 59,15b-18 (19-21)
2.	spravedlnost a záchrana: 60,1-62,12 pomsta jako spravedlnost a záchrana: 63,1-6
II.	Bůh je svému lidu otcem i matkou: 63,7-66,24
1.	řeč lidí: Bůh je náš otec: 63,7-64,11 Boží lid: 63,8-64,8
2.	Boží řeč: Bůh jako matka: 65,1-66,24 bohoslužba Božího lidu a národů

Prorok čelí zklamání z neuskutečněných nadějí tím, že jako důvod uvádí chybějící obrácení lidu a viny v oblasti náboženské i sociální, ale také potvrzuje neodvolatelnost Hospodinových příslibů. Spis má mnoho společného jak s Deuteroizaiášem, tak i s Ezechielem (důraz na chrámový kult). Iz 61,1-2 cituje Lk 4,18-19 jako promulgaci Ježíšova poslání.

Významné texty k přečtení:

- Iz 58: pravý půst
- Iz 61,1-3.4-11: mesiášské poslání

3 JEREMIÁŠ

3.1 Osobnost

S jistotou známe 2 data z jeho života – rok povolání 627 a pád Jeruzaléma 587/6. Nevíme však, v kolika letech byl povolán (podle Jer 1,6 jako chlapec) a rovněž jak dlouho žil po pádu Jeruzaléma. Jeho jméno znamená „Hospodin vyvýší“. Pocházel z Anatótu, z kněžské rodiny, ale sám se knězem nestal, vůči chrámovému kněžstvu zaujímá kritický postoj, je spojen spíše se severními tradicemi. Symbolický význam má jeho celibát (srov. Jer 16,1-4).

Jeho vztah k Bohu se vyznačuje velikou odvahou a upřímností, podporuje a snad i inspiruje Jošijášovu reformu, ovšem varuje před iluzorním spoléháním se na chrám. Realisticky se dívá na politickou situaci, nevěří v užitečnost spojenectví s Egyptem. Pro svou přímost velmi trpí od proegyptské kliky, která ho obviňuje z kolaborace s nepřáteli Izraele. S bolestí ohlašuje zkázu Jeruzaléma, ale také doufá v lepší budoucnost.

Po dobytí města je odveden do Rámy (Jer 31,15, srov. Mt 2,18) a svobodně se rozhoduje zůstat ve vlasti. Po zabití svého přítele Godoliáše je proegyptskou stranou odveden do Egypta, kde se jeho stopa ztrácí.

3.2 Kniha

O sepsání Jer máme zprávu v kap. 36 – poté, co král Eljakim-Jojakim spálil první svitek (asi prvních 20 kap.). Sekretář Baruch sepisuje Jeremiášova slova znovu s mnoha doplňky (zejména biografickými). V Babylóně prochází spis deuteronomistickou redakcí a zřejmě i po návratu ještě dozná drobnějších změn.

Komplikovaný proces vzniku se zračí v poměrně chaotické struktuře, která nepostupuje důsledně v chronologickém sledu. Knihu lze rozdělit na čtyři části – pozornost zaslouží střídání poezie (výroky a proslovy) a prózy (vyprávění):

1-25	výroky a proslovy proti Izraeli a Judovi
26-45	vyprávění se závěrečnou útěchou Baruchovi
46-51	výroky proti cizím národům
52	vyprávění (historický dodatek = 2 Král 24,18-25,30)

Redakční práce je znát v duplikaci některých pasáží. Pozdější reлектury svědčí o dalším promýšlení textu a jeho aktualizaci – výsledkem je také odlišná verze LXX (asi o osminu kratší, přehledněji uspořádaná), která nejspíše vychází z osobité hebrejské předlohy (fragmentárně dochované v Qumránu). Hlavními literárními druhy Jer jsou prorocké výroky, autobiografie a biografie.

3.3 Teologie

Bez tendence k systematičnosti klade Jer důraz na některé teologicky nosné myšlenky: ze stvořitelské moci Boží se nikdo a nic nevymyká; vyvolený národ porušil smlouvu s Bohem a setrvává tvrdošjně ve svých hříších – přesto je možná spása za předpokladu obrácení; do budoucnosti směřuje významná předpověď nové smlouvy (Jer 31,31-34, citována v Žid 8,8-12; 10,16-17), která oproti rituálnímu formalismu vyzvedá hlubokou niternost; budoucí záchranu se týká i příslib spravedlivého krále z Davidova rodu (Jer 23,5-6).

Významné texty k přečtení:

- Jer 1,4-19: povolání Jeremiáše
- Jer 2,1-13: nevěra lidu
- Jer 20,7-18: vyznání
- Jer 30-31: obnova Izraele
- Jer 31,31-34: nová smlouva
- Jer 36,1-8: Baruchův svitek

4 BARUCH

Deuterokanonická kniha – v LXX mezi Jer a Pláč, ve Vg po Pláč. Prezentuje se jako dílo Baruchovo, sepsané v babylónském zajetí a zasláné do Jeruzaléma k předčítání při liturgických shromážděních.

Kniha se skládá ze čtyř částí:

1,1-14	Úvodní zpráva ve formě prózy o sepsání knihy: Baruch píše z Babylónu do Jeruzaléma. Tamní přesídlenci posílají sbírku s prosbou o oběti za babylónské krále i za komunitu v exilu
1,15-3,8	Kolektivní kající modlitba, kterou má vyslovit jeruzalémská obec z pověření exulantů – setkáváme se zde s typickou strukturou kající modlitby (srov. Neh 9,5-37; Dan 9,4-19; Iz 63,7-11).
3,9-4,4	Poučení o jediném přístupu k moudrosti, který spočívá v dodržování Zákona (srov. 4,1: „kniha Božích nařízení“)
4,5-5,9	Povzbuzení a dodání odvahy skrze prorocký hlas a personifikovaný Jeruzalém jak pro exulanty, tak pro obyvatele Jeruzaléma.

Základem spisu byl asi hebrejský, nedochovaný originál. Jeho vznik je třeba klást nejspíše do 2. stol. př. Kr. Vg připojuje k Bar jako 6. kap. Jeremiášův list (LXX ho řadí jako samostatný spis za Pláč)

– tématem je varování babylónských zajatců před modlářstvím, jehož nicotnost se tu různými způsoby vykresluje. I tento list snad existoval původně v hebrejštině a byl napsán v helénské době.

Významné texty k přečtení:

- Kající žalm (1,15-3,8)
- Didaktická báseň o Moudrosti (3,9-5,9)

5 EZECHIEL

5.1 Osobnost

Jeho jméno vyjadřuje přání: „Ať Bůh posílí“. Byl knězem, roku 597 byl deportován do Babylónu, kde se usadil poblíž průplavu Kabar. Tam byl povolán roku 593, ve vidění se přenáší do Jeruzaléma, vytýká mu jeho hříchy a ohlašuje jeho pád. Po této katastrofě však mění tón své řeči – poskytuje útěchu a předpovídá obnovu Jeruzaléma v ideální podobě.

Fakt, že se obrací k obyvatelům Jeruzaléma, vedl k domněnce, že působil spíše tam než v exilu (resp. že se do Babylónu dostal později) – dnes převládá tradiční názor na jeho aktivitu ve vyhnanství, který se vzhledem k údajům v knize jeví jako pravděpodobnější.

5.2 Kniha

Má přehlednou strukturu:

1-3	úvod
4-24	výroky proti Izraeli před obležením Jeruzaléma
25-32	výroky proti národům
33-39	výroky během obléhání a po něm – útěcha a naděje pro vyhnance
40-48	uspořádání budoucí jeruzalémské obce

Jde o text velmi náročný na pochopení. Objevuje se v něm řada zvláštních symbolických úkonů, detailně propracovaných, které reálně působí to, co naznačují (u proroků nejsou vzácností, u Ezechiela však téměř převažují nad slovem). Důležitou roli zastává vidění. Ezechiel je typický vizionář, na rozdíl od jiných proroků aktivně na vizích participující. Jeho styl je přeplněný složitými obrazy a rozsáhlými alegoriemi, spíše popisný, jednotvárný a chudý (někde ovšem nepostrádá dramatickou sugestivnost – např. kap. 37).

5.3 Teologie

K hlavním teologickým tématům Ezechiela jako kněze patří zejména vše, co se týká chrámového kultu. V 10. kapitole s bolestí pozoruje, jak Boží sláva opouští chrám, ale ve 43. kapitole s radostí vítá její návrat. Dále Zákon – kasuisticky demonstrovuje zásadu osobní odpovědnosti v kapitole 18. V knize je vyjádřen příslib dobrého pastýře, jímž bude Hospodin sám resp. David, jeho služebník (kap. 34), a nového srdce a nového ducha (kap. 36). Obnova Izraele je líčena jako zázračné oživení suchých kostí (kap. 37).

Významné texty k přečtení:

- Ez 1; 8-11; 43: Hospodinova sláva
- Ez 3: Ustanovení proroka za strážce lidu
- Ez 34,1-16: O pastýřích
- Ez 36,16-38: Nové srdce
- Ez 37,1-14: Suché kosti
- Ez 47,1-12: Chrámový pramen

6 DANIEL

6.1 Osobnost

Podle Dan 1 je Daniel (= můj soudce je Bůh) prorokem deportovaným roku 597 do Babylónu. Lze se domnívat, že se zde uchovala tradice o skutečné postavě, o níž však nemáme odjinud zprávy (Ez 14,14.20; 28,3 mluví sice o spravedlivém resp. moudrém Danielovi, ale zdá se, že jde spíše o krále Danela známého z kananejských legend – srov.

texty z Ugaritu). Zmínka o proroku Danielovi (odkazující ovšem na Dan) je v 1 Mak 2,60 a v Mt 24,15 (implicite také Žid 11,34).

6.2 Kniha

V židovském kánonu patří mezi *Ketubím*, zřejmě pro svůj pozdní původ, kdy už byl kánon proroků uzavřen. Zřetelný rozdíl je mezi narativním charakterem kap. 1-6 a viděními, která jsou téměř výlučně obsahem kap. 7-12. Každá kapitola tvoří obsahově samostatnou jednotku:

1	deportace Daniela a jeho druhů
2	Nabuchodonosorův sen o soše a jeho výkla
3	3 mládenci v ohnivě peci (mezi 3,23 a 3,24 v aram. textu vloženy 2 <i>deuterokanonické dodatky</i> – Azariášova modlitba a Chvalozpěv 3 mláďenců)
4	Nabuchodonosorův sen o stromu a jeho výklad
5	píšící ruka
6	Daniel ve lví jámě
7	vidění 4 zvířat a Syna člověka
8	vidění berana a kozla
9	vidění 70 týdnů
10-11	detailní vidění bojů mezi Seleukovci a Ptolemaiovcí
12	eschatologické vidění
<i>deuterokanonické dodatky</i>	
13	Zuzana
14	Bél a drak

Kniha je psána ve 3 jazycích – hebrejštině (kap. 1 a 8-12), aramejštině (kap. 2-7) a řečtině (kap. 13-14). Deuterokanonické dodatky snad byly původně hebrejské. Důvod přechodu z hebrejštiny do aramejštiny je nejasný.

Tradiční názor, že autorem je prorok Daniel žijící v 6. stol., byl později opuštěn (různé části knihy se připisovaly různým autorům). Dnes se vzhledem ke stejnému literárnímu postupu a shodným myšlenkovým formám všeobecně uznává, že kniha jako celek má jednoho autora. Její vznik se klade do doby pronásledování Antiochem Epifanem (těsně před r. 164), ale připouští se, že podkladem byla starší, ústně tradovaná, zčásti snad i zapsaná vyprávění.

Dan je jedinou kompletní apokalyptickou knihou SZ (apokalyptické části najdeme porůznu v prorockých knihách – např. Iz 24-27; 34-35; Ez 38-39; Zach 9-14; Jl 3). Pro apokalyptiku je příznačná pseudonymie, symbolika (čísel, zvířat apod.), dualismus (zápas fronty Boží a protibožské), zašifrovaný smysl dějin, který je dešifrován zpravidla interpretujícím andělem; zájem o vyvrcholení dějin, tj. konec času.

6.3 Teologie

Kniha dosti zběžně probírá minulé dějiny a podrobněji se věnuje současnosti (tj. době, v níž žije autor) a blízké budoucnosti. Záměrem je povzbudit těžce zkoušené Židy zdůrazněním věčné a neotřesitelné Boží vlády, které podléhají všichni mocní tohoto světa.

Boží vláda se pomalu, ale jistě prosazuje v dějinách, které probíhají podle prozřetelnostního plánu. Autor nespolehá na lidské síly, jeho pojetí Božího království je duchovní. Vyvrcholení dějin, které je spojeno s příchodem Syna člověka, bude předcházet těžká krize, ale pro spravedlivé je připravena nebeská odměna (kap. 12).

Významné texty k přečtení:

- Dan 2: vidění sochy
- Dan 3,8-12.13-30: ohnivá pec
- Dan 6: lví jáma
- Dan 7,13-14: vidění „Syna člověka“
- Dan 12,1-4: vzkříšení
- Dan 14: příběh Zuzany

7 DVANÁCT MALÝCH PROROKŮ

Nejstarší výslovnou zmínku o tom, že prorocké spisy od Ozeáše do Malachiáše jsou chápány jako jedna prorocká kniha, poskytuje kolem r. 180 př. Kr. kniha Sirachovcova. Ve „chvále otců“ (Sir 44,1-50,24) je uvedeno dle pořadí ve struktuře hebrejské Bible po Izaiášovi (48,22), Jeremiášovi (49,7) a Ezechielovi (49,8), „dvanáct proroků“ (49,10), očividně jako jednotný celek. Přitom je počet dvanácti dán do souvislosti s Izraelem vzešlým ze 12 Jakubových synů: „neboť oni potěšovali lid Jakubův a vykupovali ho vírou a nadějí“ (49,10).

LXX zdůrazňuje pomocí označení *Dodekaprofe-ton* (= kniha Dvanácti proroků), že se jedná o jedno dílo. Vulgáta dává knize Dvanácti proroků nadpis „*Prophetae minores*“ (srov. též Augustin, *De civitate Dei* XVIII.29), což vedlo k běžnému označení v českém jazyce „Malí proroci“ („*minores*“ = menší: kvůli menšímu obsahovému rozsahu jednotlivých spisů knihy Dvanácti proroků ve srovnání s Iz, Jer, Ez; rozsah celého díla dílo Dvanácti proroků přibližně odpovídá rozsahu Iz). Rovněž židovská a křesťanská tradice pokládala „Dvanáct proroků“ za jednu knihu (srov. traktát Baba Batra 14b/15a babylonského Talmudu; Jeronýmova předmluva ve Vulgátě, kde se výslovně poznamenává: „unum librum esse doudecim prophetarum“).

Kritická biblická věda v posledních dvou staletích tomuto aspektu nevěnovala žádnou pozornost. Teprve v nedávné době se začínají objevovat výklady, které zkoumají a vykládají knihu Dvanácti proroků jako celek.

Rozsah prorockých knih:

kniha	počet veršů	kniha	počet veršů	kniha	počet veršů
Iz	1291	Oz	197	Nah	47
Jer	1364	Jl	73	Hab	56
Ez	1273	Am	146	Sof	53
Dan	357	Ab	21	Ag	38
celá sbírka	1050	Jon	48	Zach	211
		Mich	105	Mal	55

Pořadí dvanácti knih sleduje časový rámec podle údajů uvedených zpravidla v nadpise. Jak ukazuje následující tabulka, vychází přitom najevo rozdělení do epoch: prvních šest proroků je zařazeno do 8. století, další tři do 7. století a poslední tři do 6. století.

Ozeáš	8. stol.	<i>Slovo Hospodinovo, které se stalo k Ozeášovi, synu Beérovu, za judských králů Uzijáše, Jótama, Achaza a Chizkijáše a za izraelského krále Jarobeáma, syna Jašova</i>
Jóel		<i>Slovo Hospodinovo, které se stalo k Jóelovi, synu Petúelovu</i>
Ámos		<i>Slova Ámose, ... která uviděl o Izraeli za dnů judského krále Uzijáše a za dnů izraelského krále Jarobeáma, syna Jašova</i>
Abdijáš		<i>Vidění Abdijášovo</i>
Jonáš		<i>Stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi, synu Amítajovu</i>
Micheáš		<i>Slovo Hospodinovo, které se stalo k Micheášovi... za dnů judských králů Jótama, Achaza a Chizkijáše, které viděl o Samaří a o Jeruzalému</i>
Nahum	7. stol.	<i>Výnos o Ninive. Kniha vidění Nahýma</i>
Abakuk		<i>Výnos, který přijal ve vidění prorok Abakuk</i>
Sofonjáš		<i>Slovo Hospodinovo, které se stalo k Sofonjášovi, synu Kúšiho... za dnů judského krále Jóšijáše, syna Amónova</i>
Ageus	6. stol.	<i>V druhém roce krále Dareia, prvního dne šestého měsíce, stalo se slovo Hospodinovo skrze proroka Agea...</i>
Zacharjáš		<i>Osmého měsíce druhého roku vlády Dareiovy stalo se slovo Hospodinovo k proroku Zacharjášovi, synu Berekjáše</i>
Malachiaš		<i>Výnos. Slovo Hospodinovo o Izraeli skrze Malachiáše</i>

Tento chronologický sled de facto neodpovídá u všech knih jejich skutečnému chronologickému zařazení, popř. době vzniku, které my z dnešních historických poznatků předpokládáme. Toto zejména platí pro knihy Jl, Abd, Jon a Mal. Tyto „knihy“ nejsou záznamem „historických“ proroků, nýbrž v užším smyslu „písemným proroctvím“, popř. „literárním proroctvím“, která jsou všechna do jednoho mladší, než je předpokládáno v „biblické“ chronologii knihy Dvanácti proroků. Zařazení knihy Jonáš do 8. stol. souvisí se zmínkou proroka Jonáše, syna Amítajova v 2 Král 14,25, kde je dán do souvislosti s Jarobeámem II. (srov. Oz 1,1; Am 1,1). Na tohoto Jonáše činí narážky kniha Jonáš, která vznikla ve 4. stol. př. Kr. Zařazení knih Jl, Abd a Mal nastalo z obsahových důvodů: Jl lze číst jako komentář k jeho obou sousedícím knihám Oz a Am; Abd se ve své polemice vůči Edómu shoduje s předcházející knihou Am; na Mal je možné pohlížet jako na aktualizaci Zach.

Z výše uvedené tabulky vychází rovněž najevo, že formální ztvárnění nadpisů dalekosáhle odpovídá chronologickému uspořádání. Zároveň jsou vyzdvihnuty dva „typy“ proroctví. Na jedné straně je zdůrazněn proces přijetí slova („*stalo se slovo Hospodinovo*“), na druhé straně je poukázáno na vizionářský aspekt („*viděť*“).

Knihy Ozeáš a Malachiáš skrze své umístění na začátku, popř. na konci zastávají význačnou strukturální a hermeneutickou funkci. Oz je prorockou knihou, která má nejsilnější historicko-teologický ráz. Se svým intenzivním zpětným pohledem na počátky Izraele (Jakub, exodus, putování pouští a obsazení země) načrtá teologický horizont pro zvěstování pohromy a spásy v knize Dvanácti proroků. Oz především vyzdvihuje nesmírnou Hospodinovu lásku ke svému lidu jako základ jeho hněvu a jeho konečné spásné náklonnosti. Poslední verš knihy (14,10) nakonec shrnuje celé dějiny Hospodina se svým lidem a národy světa jako rozvodový soud mezi spravedlivými a nevěrnými. Právě tyto dvě perspektivy (Hospodinova láska k Izraeli jakož i dějiny jako oddělení spravedlivých od bezbožníků) jsou zachyceny v knize Malachiáše. Nakonec lze zmínit, že téma obrácení jako cesta ke spáse, o kterém vypovídají poslední kapitoly Oz (14) a Mal (3), je významnou obsahovou charakteristikou celého komplexu Dvanácti proroků.

Proces formace probíhal asi ve 3 fázích:

- 1) Jádru celku (Oz, Am, Mich, Sof) pravděpodobně v exilní době;
- 2) Spojení Ag a Zach v rané poexilní době;
- 3) Sloučení obou sbírek a připojení zbývajících spisů ve 3. stol.

Ukončení formace knihy Dvanácti proroků mohlo nastat v letech 240-220 př. Kr. Toto období nejlépe odpovídá konečné pokojné perspektivě vztahů Izraele a národů, o které se zmiňuje Zach 14 a Mal.

8 OZEÁŠ

8.1 Osobnost

Ozeáš (= zkrácená forma od *Hošajah*, tj. Hospodin zachraňuje) jako jediný z píšících proroků pocházel ze severu. Působil zhruba od r. 750 do doby před pádem Samaří. Byl to člověk velmi kultivovaný, znalý izraelských duchovních tradic. Není známo jeho původní povolání, avšak kniha dává nahlédnout do osudů jeho manželství a rodiny.

8.2 Kniha

Oz 1 (biografické vyprávění) - prorok dostává příkaz oženit se s nevěstkou a mít s ní 3 děti (všichni jmenováni); Oz 3 (autobiografické vyprávění) - příkaz znovu milovat cizoložnou ženu (tentokrát nejmenována).

Alegorický výklad popírá reálný základ těchto vyprávění - jde tu jen o obraz vztahu mezi Hospodinem a Izraelem. Proti tomu hovoří jak konkrétní údaje, tak i neúčinnost Ozeášova kázání, pokud by nevycházelo z osobní zkušenosti.

Mluví-li se tu o skutečných událostech, pak zřejmě nejde o dvě různé ženy, nýbrž o jednu ženu a dvě životní období: Oz 1 - sňatek, Oz 2 - rozvod a rozhodnutí přijmout nevěrnou ženu zpět, Oz 3 - znovupřijetí realizováno. Na prorokově životním údělu se přitom zračí vztah Hospodina a Izraele.

Struktura knihy:

1-3	Kapitoly tvoří uzavřený celek, v nichž je prorokovo manželství srovnáváno s Boží láskou k lidu. Ozeáš dostává příkaz vzít si <i>smilnou ženu</i> (1,2). Postupně se ukáže, že právě tak Hospodin miluje lid, který smilní, tj. obrací se k <i>milencům</i> – jiným bohům (3,1). Čeká jej za to trest. Avšak kapitoly nekončí negativně. Trest má výchovný charakter, povede k novému obrácení (3,5).
4-14	Kapitoly jsou koncipovány jako dvojí Hospodinova pře (<i>rív</i>) s lidem (srov. 4,1 a 12,3). Hospodin je žalující stranou, vyčítá především hříchy modloslužby („prostituci“: srov. 4,1-5,7), ale také politické a sociální hříchy (srov.

Formace knihy - nejprve asi 3,1-4 a řada prorockých výroků v kap. 4-11, potom 1,2-9, kap. 2 a uspořádání zmíněných výroků; nakonec redakce a doplňky provedené v Judsku (snad až za Joziáše).

8.3 Poselství

Počínaje vůdčí vrstvou pranýřuje Oz zkaženost národa na rovině náboženské (scestný synkretismus), politické (zmatky jak ve vnitřní, tak i vnější sféře) a sociální (křiklavá nerovnost a útlak). Ke kritice používá Oz obrazu prostitute (zvrácený opak trvalé, opravdové lásky) a cizoložství (zrada na výlučném manželském svazku). Bůh ovšem nepřestává svůj lid milovat a tvrdou zkouškou ho volá znovu na poušť, aby tak obnovil pouto prvotní lásky.

Mezi nejvýraznější témata knihy Ozeáš patří téma Hospodinovy lásky k lidu. Ozeáš je jakožto nejstarší z klasických proroků tím, kdo uvedl metaforu manželství „Hospodin – lid“ do biblické literatury. Po něm ji převzali další (srov. Iz 54; Jer 2-4; Ez 16) a navázal na ni také Nový zákon (srov. Mk 2,19; Ef 5,29-32; Zj 19,7; 21,2-9). Z tohoto důvodu je možné Ozeáše považovat skutečně za „velkého proroka“ a teologa. Pro vyjádření lásky k lidu je použit rovněž obraz rodičovské lásky (Oz 11). Také tento působivý příměr je dále rozvíjen v prorocké literatuře (srov. Iz 49,14-15). Ozeáš je prvním z proroků, jenž tuší celonárodní katastrofu jako nutný trest za porušení smlouvy s Bohem.

Významné texty k přečtení:

- Oz 1-2: nevěrná žena
- Oz 5-6: výzvy k obrácení
- Oz 11,1-11: Boží láska k Izraeli

9 JOEL

9.1 Osobnost

Joel (= Hospodin je Bůh) má zřejmě blízko ke kněžskému a chrámovému prostředí, je svědkem určité krize, ale i hlasatelem naděje. Prorok tohoto jména není znám z jiné biblické literatury (srov. Jl 1,1). Jméno Joel je sice poměrně časté (např. 1 Kron 4,35), ale jedná se o jiné jedince.

9.2 Kniha

Hlavní téma celé knihy (4 kap.) tvoří „den Hospodinův“, jehož předzvěstí je pohroma kobylek. Lék spočívá v obrácení, jehož projevem má být pokání a společná modlitba. Důsledkem bude dar Božího Ducha, provázený mocnými divy a znameními. Velký soud nad národy má svůj protipól v Jeruzalému zahrnutém Boží přízní.

Strukturální uspořádání textu:

1,1	nadpis knihy	
1,2-4	úvod	
1,5-20	prorocká výzva k nářku + nářek kvůli kobyolkám a suchu	závěr: modlitba 1,19n
2,1-17	prorocká výzva k nářku a obrácení + nářek kvůli nepřátelským národům postupujícím proti Jeruzalému	závěr: modlitba 2,17
2,18-19aa	úvod (navazující na předcházející nářek)	
2,19ab-27	Boží řeč jako vyslyšení nářku: Příslib deště a bohaté úrody; výzva k radosti	závěr: důkazová formule 2,27
3,1-4,17	Boží řeč jako vyslyšení nářku: Příslib záchrany Jeruzaléma a zničení nepřátelských národů	závěr: důkazová formule 4,17
4,18-21	shrnutí obou Božích řečí	

Kniha se zřetelně dělí na dvě části: 1,2-2,17 a 2,19-4,17. První část je sugestivním básnickým dílem, druhá je prostší a střídmější. Spíše než na rozdílný původ obou částí ukazuje kniha na vnitřní celistvost danou především motivem „dne Hospodinova“.

Nejpravděpodobnější datace knihy je z poexilní doby (předpokládá se zajetí a vliv Řeků, místo zmínky o králi se zde mluví o obci v čele s kněžími apod.). Asi na 30 místech užívá JI stejných či podobných formulací jako Ez, Iz a jiní proroci, blízký je mu též Žl 65.

9.3 Poselství

Blížící se katastrofu je možné upřímnou kajícíností nejen odvrátit, ale přímo proměnit v pokoj a blaho. Hrozba i ideální vize mají univerzální povahu (netýkají se pouze Izraele) a ukazují Boha jako všemohoucího i milosrdného. Nový zákon přebírá ve Sk 2 předpověď vylití Božího Ducha (podle LXX) jako součást Petrovy řeči o letnicích.

Významné texty k přečtení:

- JI 2: „den Hospodinův“
- JI 3,1-5: vylití Ducha

10 AMOS

10.1 Osobnost

Amos (= zkr. *Amasjáh*, tj. Hospodin nese) pochází z Tekoje u Betléma a jako pastýř a pěstitel sykomor (Am 1,1; 7,14) je znenadání povolán kolem roku 760, aby kázal v severním království, zvláště ve schizmatické svatyni v Betelu. Po střetu s tamním knězem téhož jména odchází.

Prorok Amos bývá pokládán za prvního z tzv. „píšících proroků“. Kniha označená jeho jménem by tedy mohla být nejstarším uceleným dílem klasické prorocké literatury. V každém případě je spolu s Ozeášem považován za nestaršího z klasických proroků.

8.10.2 Kniha

Tato prorocká kniha se skládá – po nadpisu 1,1 – ze čtyř částí:

1,2-2,16	výroky proti národům 1,2: motto: Hospodin jako řvoucí lev ze Sionu 1,3-2,16: osmi strofická báseň proti šesti sousedním národům, Judovi a Izraeli (severní království)
3,1-6,14	tři tématické řeči proti Izraeli: začínají stereotypní formulí („Slyšte...“) a vyznačují se vždy jedním typickým slovesem („znát se“, „vrátit se“, „dotazovat se“)
7,1-9,6	pět vidění - jejich předmětem je gradující ohlášení Božího soudu nad Izraelem (počínaje 3. vizí končí prorockou přímluvou)
9,7-15	slova spásy pro celý Izrael

Formace knihy je částí biblistů považována za dlouhodobý proces. Část se domnívá, že většina knihy je dílem samotného proroka a redakce byla uzavřena již před pádem Samaří.

10.3 Poselství

Velmi tvrdý tón a hrozba smrti - tak lze stručně charakterizovat Amosův styl a obsah. Důvodem jsou konkrétní zločiny v Izraeli (sociální bezpráví, náboženský formalismus). Leccos nasvědčuje tomu, že soud bude definitivní, ale toto poselství vyjadřuje přece jen dílčí aspekt Božího plánu.

NZ cituje (podle LXX) Am 5,25-27 v jiném kontextu - jako argument ve Štěpánově řeči ve Sk 7 a Am 9,11-12 v Jakobově řeči ve Sk 15. Poselství Am je aktuální svým důrazem na nutnost respektu vůči sociálně slabým a na spojitost této otázky s Božím očekáváním.

Významné texty k přečtení:

- Am 2,6-16: výrok proti Izraeli
- Am 3,3-8: prorok a Boží slovo
- Am 7,10-17: střet s Amasjášem
- Am 9,11-15: obnova

11 ABDIÁŠ

11.1 Osobnost a kniha

Známo je pouze jméno (Abdiáš = služebník Hospodinův). Kniha jím nadepsaná je nejkratší spis SZ (21 veršů). Tato kniha je řazena na 4. resp. (v LXX) 5. místo mezi Dvanácti proroky. Text je spíše liturgické povahy a obsahuje vidění – výrok o Edómu.

Ze zmínek o Edomitech lze usoudit, že kniha vznikla po jejich loupeživém vpádu, k němuž došlo po r. 586 (prorok snad byl v té době v Judsku). Dokdy mohla být kniha sepsána, je těžko určit (raná či pozdní poexilní doba?).

Abd 1-10 se téměř shoduje s Jer 49,7-16: vžitá tradice týkající se Edomitů - nepřátelství vůči nim je dominantním tématem spisu. Zpustošením Judska na sebe přivolali neodvratný trest, Bůh se ve svém plánu rozhodl porazit jejich zpupnost. Zkáza, která je stihne, bude znamenat záchranu pro Židy, počátek obnovy Hospodinova království.

Strukturální uspořádání (po nadpisu knihy v 1,1 následuje):

2-4	Hospodin vyhlašuje Edómu boj: „Strhnu tě odtud“
5-7	potrestání Edómu lidmi: ve formě ironického nářku nad zemřelým
8-9	předpověď vyhlazení: „Budou vyhlazeni...“
10-11	obžaloba Edómu: vražda a násilí vůči bratru Jákobovi a spolupráce při zničení Jeruzaléma 587 př. Kr.
12-14	nepřímá obžaloba Edómu ve formě osmi varování/zákazů (8-krát údaj „v den“)
15	shrnutí/vrchol: ohlášení trestu („den Hospodinův“) a odplaty podle ius talionis
16-17	Hospodin vyhlašuje válku všem národům: Jako Izrael musejí pít z kalichu Hospodinova hněvu. změna mocenských poměrů: Sijón jako místo záchrany a jako metropole národů
18	zničení Edómu celým Izraelem
19-20	konkretizace zaslíbení spásy Izraeli dané ve v. 17: nové převzetí země
21	shrnutí/vrchol: Hospodin vládne ze Sijónu nad světem (záchrana Sijónu/soud nad Edómem)

11.2 Poselství

Zdánlivě bezmeznou nenávist vůči Edomu je třeba chápat v kontextu tehdejší historicko-kulturní situace a její válečné strategie. Trest je projevem Boží spravedlivé odplaty (*lex*

talionis). V pozadí je tu skrytá touha po solidaritě s národem, který přerval někdejší bratrské pouto. Pozitivně vyznívá konečná naděje na obnovu pod Boží vládou.

12 JONÁŠ

12.1 Osobnost

Hebrejská bible jej řadí před Mich a Nah - zřejmě na základě zmínky o Ninive, jehož pád (město bylo zničeno roku 612) ohlašují teprve tyto dva proroci. V Severním království žil prorok Jonáš (= holubice), syn Amitaje, v době Jarobéama II (srov. 2 Král 14,25nn). Asi proto byla kniha Jonáš zařazena mezi prorocké spisy. Neobsahuje však prorocství, nýbrž vyprávění o prorokovi.

12.2 Kniha

Po stránce jazykové i obsahové prozrazuje kniha pozdní poexilní původ (srov. popis Ninive připomínající perská města, paralely k epizodě s rybou v řecké mytologii apod.). Místo historických individualit chce kniha znázornit určité typy lidí a jejich příznačné chování v analogických situacích. Nejpravděpodobnější datací je počátek helénistické doby (kolem r. 300).

Z literárního hlediska tato kniha nepředkládá dějinná fakta, ale jakési podobenství s výrazným teologickým poselstvím. V celé knize převládá tak trochu pohádková atmosféra. Zvláštní pozornost je věnována zvířatům a rostlinám.

Kniha neobsahuje typické prorocké výroky, je převážně vyprávěním. Je zároveň prorockou knihou plnou ironie: a) Hospodinův prorok neposlechne (1,3); b) Hebrej se nemodlí, zatímco pohanští námořníci se modlí a nakonec i obětují Hospodinu (1,5-6.9-10.14); c) pohanské město Ninive, hlavní město krutých nepřátel Asyřanů, se obrátí celé (3,5), takový úspěch proroci, kteří vybízeli k pokání Jeruzalém, v historii nikdy neměli; d) prorok se z obrácení neraduje (4,1).

Struktura:

1-2: vnější útěk	3-4: vnitřní útěk
1,1-3 Příkaz a přestoupení příkazu	3,1-3a Příkaz a zdánlivé splnění
1,4-16 V lodi na moři: bohabojnost lodníků a Jonášův vzdor (Jonáš se odmítá modlit k Bohu a přeje si smrt)	3,3b-4,6 Ve městě Ninive: obrácení hříšníků a Jonášův vzdor (Jonáš obviňuje trestající Boží spravedlnost a přeje si smrt)
2,1-11 V moři, v útrokách ryby: Jonáš se podrobuje	4,6-11 V Ninive, před branami města: Jonáš se vzdává

Domněnka, že snad šlo původně o 2 různé příběhy, se nepotvrzuje. Obě části jsou výrazně symetrické, autor čerpal z různých zdrojů, ale hypotetické příběhy nelze rekonstruovat. Naproti tomu je patrná příbuznost s teologií deuteronomistické školy a dílčí shoda s JI.

12.3 Poselství

Pravý smysl příběhu není snadné vystihnout - jde v podstatě o 2 otázky: Proč se Jonáš zdráhá splnit Boží příkaz? O čem chce Bůh Jonáše poučit? 4 základní interpretace představují 4 možné odpovědi:

1) Příběh ukazuje spásnou moc obrácení a tím vyvrací Jonášovo přesvědčení o trestu jako jediné možnosti, jak zahladit hřích. Závěr knihy však mluví o dětech a dobytku, u nichž je obrácení bezpředmětné.

2) Kniha je kritikou nepřátelského, partikularistického postoje poexilních židů vůči pohanům. Poměr mezi židy a pohany však není hlavním tématem knihy a jejich nepřátelství tu není zdůrazněno.

3) Kniha chce znázornit drama prorockého údělu a trvá na tom, aby se Boží slovo neminulo účinkem, jinak se Bůh i jeho prorok budou jevit jako lháři. Závěr však od této perspektivy upouští - smyslem prorockého poslání nemůže být zkáza adresátů za každou cenu!

4) Kniha je teologickým příběhem, jehož těžiště leží v samotném závěru (4,11). Bůh Izraele je Bohem nekonečné lásky ke všemu stvoření. Jeho spravedlnost vybízí k obrácení a těm, kdo se obrátí, ochotně odpouští.

13 MICHEÁŠ

Micheáš (= Kdo jako Hospodin?) pochází z judského Morešetu (malé město 35km jihozápadně od Jeruzaléma v rovině Šefela). Působil ve 2. pol. 8. stol., byl současníkem Iz a venkovským původem i drsným stylem měl blízko k Am (bývá nazýván „Amosem jižního království“).

Knihu tvoří 4 části s pravidelným střídáním hrozeb a příslibů: 1,2-3,12 - Izrael před soudem; 4,1-5,14 - přísliby dané Siónu; 6,1-7,7 - Izrael znovu před soudem; 7,8-20 - naděje.

1. část: hrozebná zvěst (1,2-3,12)		
1,2-7	hrozebná zvěst proti Izraeli/Samaří a Judsku/Jeruzalému: všeobecná obžaloba a hrozba trestem	1,2 úvod: výzva národům k účasti na „soudní při“ proti Izraeli a Judsku
1,8-16	prorocká obžaloba kvůli hrozícímu Nebezpečí	
2,1-5	hrozba hospodářsky mocným (uvozena „běda“): specifická obžaloba a hrozba trestem	V této části schází perspektiva Izrael-národy Rétorický pohyb: ze Samaří do Jeruzaléma/Sión
2,6-11	prorocký spor s hospodářsky mocnými	Výčet vin: zneužití moci, převrácení práva, hospodářské zruinování maloročníků, selhání nositelů úřadu
2,12-13	spásná zvěst Izraeli a Judovi (teologie „pozůstatku“)	
3,1-4	hrozba nositelům úřadu (uvozena výzvou k naslouchání): specifická obžaloba a hrozba trestem	
3,5-8	hrozba prorokům hlásajícím spásu (uvozena formulí posla): specifická obžaloba a hrozba trestem	
3,9-12	hrozba nositelům úřadu (uvozena výzvou k naslouchání): specifická obžaloba a hrozba trestem	
	Siónu/Jeruzalému	Závěrečný obraz: Sión a chrámová hora troskami

2. část: spasná zvěst (4,1-5,14)		
A 4,1-5	poutí národů na Sijón a odstranění zbraní	úvodní obraz: Sijón a chrámová hora jako místa pokoje a cíl putování národů
B 4,6-8	spása pro pozůstatek	palindromická kompozice: účinky mesiánské doby (centrum: 4,14-5,3)
C 4,9-13	vysvobození z Babylóna	průběžná perspektiva: Izrael/Sión a národy „výpůjčky“ z (poexilního) textu Izajáše (Iz 2,16nn; 7,9; 11)
D 4,14-5,3	zvěstování mesiánské doby	
C´ 5,4-5	záchrana před „Ašúrem“	
B´ 5,6-8	zachráněný pozůstatek a národy	
A´ 5,9-14	odstranění zbraní a model	závěrečná věta: odsouzení národů, které neuposlechly

3. část: hrozebná zvěst (6,1-7,7)		
6,1-8	nauka (pohled na dějiny a liturgie Tóry)	6,1-2 úvod: výzva horám a pahorkům k účasti na „soudní při“ s „mým lidem“
6,9-16	hrozba městu Jeruzalému (uvozena	

7,1-7	„slyšte“): specifická obžaloba a hrozba trestem prorocká obžaloba a varování	pohled na dějiny: exodus a obsazení země výčet vin: zneužití moci, hospodářská kriminalita, lež a podvod schází perspektiva národů; jmenovitě není uveden Sión/Jeruzalém (jen: „město“)
-------	---	---

4. část: spásná zvěst (7,8-20)		
7,8-10	píseň, kterou Jeruzalém vyjadřuje svou důvěru	napodobení liturgie pohled na dějiny: exodus
7,11-13	spása pro město Jeruzalém	průběžná perspektiva: Izrael a národy; není uveden jmenovitě Sión/Jeruzalém
7,14-17	nárek Jeruzaléma	
7,18-20	oslavná píseň Jeruzaléma	závěr: propojení 7,18-20 s 1,3-7

Symetrická struktura je dílem redaktora, některé přísliby (např. 7,8-20) zřejmě pocházejí z poexilní doby, ale naděje, které ve své době Mich probouzel, podobně jako Iz (srov. Mich 4,1-5 a Iz 2,2-5), byly jistě autentické.

Micheášovo slovo je slovem přísného soudu určeného především věřitelům, kněžím, falešným prorokům, velmožům a soudcům za jejich lakotu, bezohlednost, zkaženost a tvrdost srdce. Co naopak Hospodin od člověka žádá, to vyjadřuje stručně 6,8.

Konkrétní viny bude následovat konkrétní trest - zánik Samaří, řady judských měst i Jeruzaléma, provázený mohutnými přírodními úkazy. Přesto vyslovuje Mich i naději v souvislosti s mesiánským „zbytkem“. Předpověď o narození krále-pastyře v Betlémě (5,1-5) vidí Mt 2,6 naplněnu v narození Ježíšově.

14 NAHUM

Kniha začíná žalmem o Hospodinově hněvu a prorockými výroky o spáse Siónu a naopak trestu nad Asýrií (1,2-14). Hlavním tématem (viz titul knihy 1,1) je však zkáza Ninive (2,1-3,19), která je líčena velmi sugestivně a s básnickým mistrovstvím (např. bitevní vřava v 3,2-3). Spis asi vznikl krátce před dobytím Ninive roku 612.

Strukturální uspořádání textu:

Kniha se člení – v návaznosti na dvojitý nadpis – do tří částí, které se odlišují jak z hlediska formy, tak z hlediska rozsahu. Hymnus (1,2-8) ohlašuje téma pomocí líčení teofanie, které je v poetické formě: Hospodin se ukazuje vůči svým nepřítelům jako Bůh trestajícího soudu a jako zástita pro ty, kdo se k němu utíkají. Prorocká disputace (1,9-2,3), která je zahájena s obyvateli Judska a Ninive jako reprezentanty znepráteleného světa otázkou: „Co zamýšlíte proti Hospodinu?“ (1,9), vede k dvojitmu výroku Hospodina Judovi (1,12n) a králi Asýrie (1,14), který slouží jako důkaz pro pravdivost hymnu. Trojí odsouzení Ninive (2,4-3,19) je rozvitím soudního výroku hymnu a Božího slova v 1,14.

1,2-8	hymnická teofanie	koncentrická struktura: 2-3a výpovědi o Hospodinu: 3b-6 soudní teofanie; 7-8 výpovědi o Hospodinu
1,9-2,3	prorocká disputace proti Judsku a Asýrii/Ninive	střídající se adresáti: Judsko a Ninive (1,9n) - Judsko (1,11-13) - Asýrie (1,14) - Judsko (2,1) - Ninive (2,2) - Judsko (2,3)
2,4-3,19	trojí odsouzení Ninive 2,4-14 vylíčení zkázy - posměch - Boží výrok 3,1-7 nárek nad zemřelým - Boží výrok - posměch 3,8-19 ironické přirovnání - vylíčení zkázy - posměch	mocné poetické obrazy, odlišné od 1,2-2,3; každý oddíl uvádí jedenkrát Asýrii/Ninive; oddíly jsou navzájem propojeny motivy a strukturou

Odpor Izraele proti Asýrii jako úhlavnímu nepříteli a Ninive jako symbolu jeho pyšné zvůle je vysvětlitelný nejen jako fanatický nacionalismus, ale spíše jako touha po nápravě hrubě narušené spravedlnosti. K této nápravě dojde Božím zásahem.

Nahum (= těšitel) mohl na krátký čas posílit naděje svého národa, ale brzy padne i Jeruzalém a jeho pád způsobí Babylóňané, kteří dobyli Ninive. Iz 52,7 je relekturou Nah 2,1 v kontextu vysvobození z područí, do něhož se Izrael dostal svou vinou.

15 HABAKUK

Etymologie jména není jasná (snad asyrský název zahradní rostliny). Kniha má přehlednou strukturu: kap. 1-2 tvoří dialog proroka s Hospodinem - dvě stížnosti prorokovy a dvě Boží odpovědi (1,2-2,5), pak následuje pět 5 kleteb proti utiskovatelům (2,6-20). Kap. 3 tvoří žalm oslavující konečné Boží vítězství:

1,2-4	nářek proroka nad násilím a útlakem v Judsku
1,5-11	Hospodinova odpověď: Chaldejci budou poslání jako trestající nástroj
1,12-17	vyčítavý nářek proroka nad násilím Bohem poslaného trestajícího nástroje
2,1-5	Hospodinova odpověď s příkazem zapsat na desky: „Pozor na opovázlivce; není v něm duše přímá. Spravedlivý bude žít pro svou věrnost (Hospodinu).“
2,6-20	pět bědování (nářek nad mrtvým), v konečném textu proti násilným vládcům z Babylónu; je vloženo do úst národům utlačovaným Babylóňany; je zaměřeno proti uchvatitelské moci (2,6-8), proti brutalitě při realizaci obrovských staveb (2,9-11), proti zpuštění a násilnosti (2,12-14), proti neomezenému násilí na člověka a přírodě (2,15-17) a proti modloslužbě (2,18-20)
3,1-19	žalm popisující Boží zjevení 1 nadpis 2 prorokova prosba o uskutečnění Hospodinova slova z 2,2-5 3-15 vidění Hospodina přicházejícího k soudu nad světem 16-19 reakce proroka na vidění: úlek a klid, důvěryplná jistota

Podobně jako úvodní žalm v Nah i tento závěrečný žalm v Hab do jisté míry vybočuje z celku, ale zároveň ke zbytku knihy organicky patří (úvahy o možném liturgickém původu a použití zůstávají otevřenou otázkou).

Chaldejci, o nichž Hab mluví, jsou zřejmě Babylóňané, kteří koncem 7. stol. vystřídali v nadvládě nad středním orientem Asyřany. Kniha tedy pochází asi z přelomu 7. a 6. stol. (vláda judského krále Jojakima), ale mohla být později aktualizována.

Hab si troufá volat Boha k zodpovědnosti, když se ho ptá, proč za nástroj trestající Judu volí právě Chaldejce? Jak může nejvyšší svatý Bůh dopustit triumf takové nespravedlnosti? Odpověď na tuto na první pohled pohoršlivou dějinnou realitu zasazuje do eschatologické perspektivy. Nepochopitelnými cestami dospěje Bůh nakonec přece jen k vítězství práva. Text Hab 2,4b je citován třikrát v Novém zákoně. Hab 3,18 zaznívá v Magnificat (srov. Lk 1,47).

16 SOFONIÁŠ

Sofoniáš (= Hospodin skryl) působí zřejmě na samém začátku vlády Joziášovy (asi 640-630), protože naráží na pohanské zvyklosti a modloslužbu tehdejší doby. V době krále Manasses (687-642; srov. 2 Král 21,1-9) se rozbujela modloslužba. Hospodin tehdy promlouval skrze proroky, kteří byli pronásledováni. Nedochovalo se nám však žádné proroctví, jež by se dalo zařadit do této doby (srov. ale 2 Král 21,10-15). Po Manassesovi vládl krátce jeho syn Amón, který kráčet v šlépějích svého otce (2 Král 21,19-23). Po něm nastupuje mladičkový Joziáš, za něhož vystupuje prorok Sofoniáš. Tento prorok svou zvěstí o Božím soudu připravil podmínky pro obnovu a očistu Božího lidu (je dokonce pravděpodobné, že Sofoniáš způsobil Joziášovu obrácení). Působení Sofoniáše tedy předchází Joziášovu náboženskou reformu.

Struktura knihy:

1. část	1,2-18	„den“ soudu centrálně nad Jeruzalémem
	1,2-6	ohlášení Hospodinova soudu univerzálně a centrálně nad Judskelem a Jeruzalémem
	1,7-13 1,14-16	ohlášení soudu nad Jeruzalémem o blízkém „Hospodinově dni“ blízký Hospodinův den jako událost zjevující Hospodinův hněv, rozšířený v soud nad světem
2. část	2,1-3,8	„den“ velkého soudu nad národem
	2,1-15	hrozba a napomenutí judského lidu (2,1-3), odůvodněné v přicházejícím neštěstí jako ničivý soud nad sousedními národy s asyrským hlavním městem Ninive jako vrcholem (2,4-15)
	3,1-8	Jeruzalém je pranýřován jako násilné a nepoučitelné město a vtažen do neštěstí judských sousedů, což je vrchol univerzálně rozšířeného soudu nad národy
3. část	3,9-20	„den“ očisty a záchrany (jiná podoba Hospodinova dne)
	3,9-13	zaslíbení: očista národů a Jeruzaléma
	3, 14-20	příslib spásy a zaslíbení Jeruzalému mimo soud

Převážná část prorockých výroků pochází z doby Sofoniášovy, ale předpovědi obrácení pohanů (2,11; 3,9-10) jsou zřejmě pozdějšího data.

Hlavní téma Sof: Hospodinův den jako katastrofa, která stihne národy i Judu. Trest nad národy má být Judovi podnětem k poslušnosti a pokoře, tj odvratu od pýchy a zpupnosti. Spása je slíbena „zbytku“, uprostřed něhož bude přebývat Hospodin jako mocný král.

17 AGEUS

Ageus (z hebrejského *hag* = svátek) patří k poslední epoše SZ proroků. Jedná se o dobu po návratu ze zajetí, pro niž dominantní téma představuje výzva k obnově. Spolu se Zachariášem vybízí Ageus k pokračování v rekonstrukci chrámu, přerušené kvůli nepříznivé ekonomické situaci a překážkám ze strany Samaritánů. Jejich naléhání je úspěšné - místodržitel Zorobábel a velekněz Jozue se znovu chopí iniciativy. Jeho proctví se datuje od srpna do prosince 520 (vláda perského krále Dareia). Není jasné, zda tento prorok působil i později, během celého období rekonstrukce (srov. Ezd 6,14). Chrám byl totiž dokončen zřejmě v roce 515.

Knihu tvoří 4 prorocky řeči uvozené vždy časovým údajem (1,1; 2,1; 2,10; 2,20). Po stránce obsahové jednak zdůvodňují dosavadní neúrodu tím, že chrám je stále v troskách, jednak nastiňují vizi prosperity, kterou přinese jeho obnova, a předpovídají mu větší slávu, než měl chrám první.

1,1-2 (datování: 29. srpna 520)	2,10-11 (datování: 18. prosince 520)
V druhém roce vlády krále Dareia V šestém měsíci Prvního dne (= 29. 8. 520) Se stalo Hospodinovo slovo <i>skrze</i> proroka Agea: <i>Toto praví Hospodin zástupů:</i>	V druhém roce vlády krále Dareia V devátém měsíci 24. dne (= 18. 12. 520) Se stalo Hospodinovo slovo <i>k</i> proroku Ageovi: <i>Toto praví Hospodin zástupů:</i>
1,15b-2,2 (datování: 17. října 520)	2,20-21 (datování: 18. prosince 520)
V druhém roce vlády krále Dareia V sedmém měsíci 21. dne (= 17. 10. 520) Se stalo Hospodinovo slovo <i>skrze</i> proroka Agea: <i>Řekni judskému místodržiteli Zerubábelovi...</i>	24. dne (= 18. 12. 520) Se stalo Hospodinovo slovo <i>k</i> proroku Ageovi: <i>Řekni judskému místodržiteli Zerubábelovi...</i>

Davidův potomek Zorobábel dostává příslib moci - jako obnovitel chrámu spojuje ve své osobě mesiánské naděje s kněžským prvkem. Ag se sice zaměřuje víc na materiální stránku obnovy, ale ta je výrazem skutečnosti, že lid dává opět Bohu prvořadé místo.

18 ZACHARIÁŠ

Jméno Zachariáš (= Hospodin si vzpomněl) stojí v titulu knihy, která není jednotným celkem: kap. 1-8 (Protozachariáš) se zabývají obnovou chrámu, jsou spjaty s konkrétní dějinnou etapou a převažuje v nich forma vizí; kap 9-14 posouvají zorné pole spíše do eschatologie a formálně se skládají z kratších výroků; zpravidla se dále dělí na kap. 9-11 (Deuterozachariáš) a 12-14 (Tritozechariáš).

Prorok jmenovaný v 1,1 asi pocházel z kněžského rodu (srov. Neh 12,16) a jeho působení je přesně vymezeno říjnem roku 520 (srov. 1,1) a listopadem roku 518 (srov. 7,1). Jádrem knihy tvoří 8 nočních vidění (1,7-6,8), která se týkají nastávajícího času spásy a zřejmě pocházejí od proroka samého (srov. vyprávěcí *ich*-formu). Zároveň s rekonstrukcí chrámu zdůrazňuje Zach také mravní obnovu jako počátek mesiánské doby (srov. 5,3n). Mesiáše vidí ztělesněného v Zorobábelovi (královská důstojnost) a Jozuovi (kněžství). V popisu korunovace (6,9-13) došlo asi k nahrazení Zorobábela Jozuem (vlivem ústupu královských ambicí a naopak stále pevnějších pozic kněžské vrstvy).

Hlavním tématem knihy Zachariáš je nový chrám a jeho význam pro obnovený Jeruzalém, který je chápán centrem rajskeho stvoření a světa národů, které žijí v míru. „V onen den poplynou z Jeruzaléma živé vody, polovina k moři východnímu, polovina k západnímu, v létě v zimě. Hospodin bude Králem nad celou zemí; v onen den bude Hospodin jediný jméno jediné“ (Zach 14,8n). Téma se rozvíjí ve třech variacích, které jsou rozděleny systémem nadpisů:

Struktura první části

1,1-6 zvěstování slovem	datování: říjen/listopad 520 + slovo jako událost	téma: „Obráťte se ke mně, a já se obrátím k vám“ (1,3) vznamná slova: vaši otcové, dřívější proroci, Boží hněv
1,7-6,15 cyklus vidění	datování: 15. února 519 + slovo jako událost	
7,1-8,23 zvěstování slovem	datování: 7. prosince 518 + slovo jako událost	téma: „ted' naopak mám v úmyslu obdařit Jeruzalém dobrem“ (8,15) významná slova: vaši otcové, dřívější proroci, Boží hněv

Ústřední postavení v této části zastává rozsáhlý, umělecky utvořený cyklus vidění v 1,1-6,15:

1,1-17: vidění I Jezdci a koně	Prozkoumání celého světa a Boží rozhodnutí (hněv proti národům a láska k Jeruzalému)	+ slova o spásě pro Jeruzalém (v. 16n.)
2,1-4: vidění II Rohy a kováři	Mocnosti a národy zbaveny imperiální moci	
2,5-17: vidění III Muž s měřicím provazem	Zřízení nového Jeruzaléma jako otevřeného města	+ výzva k návratu a ohlášení návratu z exilu (v. 10-17)
3,1-10: vidění IV A Jozue před nebeským soudem	Ustanovení („očista“) Velekněžství	+ slova o spásě pro Jozua (v. 8-10)
4,1-14: vidění IV B Svícen mezi stromy	Hospodin jako zářící střed a oba jeho „pomazaní“ (král a kněz)	+ slova o spásě pro Zorobábela (v. 6-10a)
5,1-4: vidění V Letící popsaný svitek	Porážka zločinců (zloději a křivopřísežníci)	
5,5-11: vidění VI Žena s efou (dutou mírou)	Odstranění modloslužby a Bezbožnosti	
6,1-15: vidění VII Vozy a koně	Vyslání do celého světa: Boží zásah („Duch“)	+ znakové jednání: rozdělení kompetencí mezi oběma pomazanými (v. 9-15)

Druhá část (kap. 9-11) popisuje obnovu Jeruzaléma a Božího lidu. Stávají se nástrojem eschatologického podřízení všech nepřátelských mocností. Třetí část (kap. 12-14) líčí apokalypticky zbarvené dění na konci času, které se odehrává v Jeruzalémě a kolem Jeruzaléma.

Protozachariáš vykazuje svým zájmem o kult a formou vizí příbuzné rysy s Ez a předznamenává též pozdější apokalyptiku, zejména Dan. Lk 1,78 hovoří o „Vycházejícím z výsosti“, což je LXX verze „Výhonku“ zmíněného v Zach 3,8 a 6,12.

Jelikož Zach 11,12n je citován v Mt 27,9n jako výrok Jeremiášův, pokládal se Zach 9-14 už v křesťanském starověku za dílo Jeremiášovo (vzhledem k větší autoritě, které se těšili NZ autoři). Dnes se tato část Zach datuje do začátku helénistické epochy (9,1-8 může být ohlasem vítězného tažení Alexandra Velikého). Různorodé výroky, které jsou zde volně spojeny, se staly zdrojem mesiánských obrazů pro evangelisty - srov. Zach 9,9 a Mt 21,5; Zach 12,10 a Jan 19,37.

19 MALACHIÁŠ

Titul Maleachi (= můj posel) není asi vlastním jménem proroka, nýbrž má se zato, že byl takto nazván anonymní spis podle 3,1. Kniha se skládá ze 6 krátkých disputací, které vede prorok s posluchači - vysloví tezi, vyslechne námitky, reaguje další argumentací, varováním a napomínáním:

1,1	nadpis (srov. Zach 9,1;12,1)	
1,2-5 A	1. slovo v diskusi	Hospodinova láska k Izraeli v kontrastu k Hospodinovu soudu nad Edómem
1,6-2,9 B ₁	2. slovo v diskusi	Obžaloba (1,6-14) a ohlášení soudu kněžím (pro nedbalost při obětech a předávání nauky)
2,10-16 B ₂	3. slovo v diskusi	Obžaloba horní judské vrstvy a závěrečné napomenutí (sňatky s cizinkami a zapuzování judských žen)
2,17-3,5 B' ₂	4. slovo v diskusi	Obžaloba a ohlášení soudu (hlavní bod: sociální konflikty, vykořisťování maloročníků a chudých)
3,6-12 B' ₁	5. slovo v diskusi	Výzva k obrácení a ohlášení spásy (konflikt: chrámový personál – laici; odevzdávání desátku)
3,13-21 A'	6. slovo v diskusi	Ohlášení eschatologického soudu (Hospodinův den): záchrana spravedlivých a zničení bezbožníků
3,22	1. epilóg (spojitost s Joz 1,7.13 a Dt 5,1; 11,32; 12,1; 26,12)	
3,23-24	2. epilóg (spojitost s 1 Král 19 a Iz 66)	

Probírají se zejména 2 témata - kultické přestupky kněží a lidu (1,6-2,9; 3,6-12) a pohoršení smíšených manželství a manželských rozluk (2,10-16). Přicházející Hospodinův den bude znamenat očištění kněží, odsouzení zlých a vítězství spravedlivých (3,1-5.13-21).

V knize se zračí situace judské obce po obnově chrámu (r. 515) a před zákazem smíšených manželství za Nehemiáše (r. 445). Stylem, který připomíná Dt, prorok burcuje z náboženské apatie a klade důraz na vnitřní oddanost a čistotu srdce. Závěr knihy slibuje příchod Eliáše předtím, než nastane den soudu.

Hospodinův posel z 3,1 a prorok Eliáš z 3,23n jsou v evangeliích ztotožněni (pro svou úlohu připravovat Pánu cestu obnovou vztahů) s Janem Křtitelem - tuto návaznost naznačuje i fakt, že Mal je poslední knihou křesťanského kánonu SZ.

20 OTÁZKY

1. Jak se rozdělují proroci v hebrejském kánonu (uved'te dvě skupiny s jednotlivými knihami; viz kapitola 1.1)?
2. Jak se člení kniha Izaiáš? V kterých obdobích jednotlivé její části vznikly? Uved'te některé významné texty jednotlivých částí.
3. Jmenujte některé významné texty, popř. témata prorockých knih – Jeremiáš a Ezechiel.
4. Co víte o knize Daniel (kdy vznikla, jakými jazyky byly psány jednotlivé kapitoly, uved'te některé významné texty)
5. Vyjmenujte 12 malých proroků a chronologicky je zařaďte.
6. Který prorok uvedl metaforu manželství „Hospodin – lid“ do biblické literatury? Který prorok je pokládán za prvního z tzv. „píšících proroků“? Která kniha je nejkratším spisem SZ?
7. Popište obsah knihy Jonáš a její poselství.